

Anatoomia ja vana anatoomikum Meenutusi lähiminevikust

Liina Pärnsalu – TÜ anatoomia instituut

Tavaliselt teame kateedris töötanud inimestest nende ametlike elulugude järgi, kuid vaevalt teame põhjusi, mis neid on sinna toonud, tööga seotud emotsioone või naljakaid juhtumusi teame ka vähe. Kui rääkida inimestest anatoomia kateedris, siis meenub esmajoones maailmakuulus prof August Rauber ja seda õigustatult, kui aga rääkida lähiminevikust, siis on kõigile teada tuntud nimed Ela ja Arne Lepp, Kalev Ulp. Järgnevalt nende meenutused seoses anatoomia ja vana anatoomikumiga.

Jutuajamise prof Arne Lepa, dots Ela Lepa ja assistent Kalev Ulbiga pani kirja Hillar Palamets 1993. a. Tookordset vestlust on täiendanud hiljem Ela ja Arne Lepp.

Meenutades oma anatoomia-õppejõude

Arne Lepp: "Õppejõuna oli dots V. Pärtelpoeg hästi populaarne. Esmakursuslastele, kes alles hakkasid anatoomiat õppima, jätsid tema loengud väga sügava mulje, sest ta rääkis ja joonistas hästi kiiresti ja süsteemilt."

Ela Lepp: "V. Pärtelpoja loengute süsteemist ei olnud lugu ... niikuinii õppisime anatoomiat peamiselt atlaste järgi. Loengumaterjal oli täienduseks. V. Pärtelpojas oli otsekui kunstniku natuuri, mõnda osa luges lausa jumalikult, näiteks selja-süvalihased, mis on üpris keeruline teema. Ta nimetas nende preparaate "karbonaadiks". Üldse armastas ta nimetada preparaate teiste, kujundlike nimedega. Hirmus huvitavad loengud olid, ta oli lugenud palju saksa ja prantsuse keeles ja andis selle meile edasi."

Pärtelpoeg oli väga hea südamega õppejõud. Ei tahtnud kunagi oma üliõpilastele, kui need ka laisavõitu juhtusid olema, halba. Dekaan prof A. Valdes tahtis akadeemilisi võlglasti halastamatult eksmatrikuleerida, Pärtelpoeg aga hilines

meelega selleks vajalike andmete esitamisega, lootes, et mõni võlglane õiendab veel viimasel hetkel oma arvestuse.

Kalev Ulp: "V. Pärtelpoja üks anekdoote oli järgmine. Professor seletas praktikumis tudengitele midagi laiba juures. Siis ütles: "Nüüd proovime, kas teist saavad ka head arstid. Vaadake tähelepanelikult, mida ma teen ja tehke järele!" Pistis sõrme laiba sisemusse ja tõmbas seejärel läbi suu. Tudengid kõhklesid, aga tegid siiski järele. Üks tudeng tõmbas läbi suu hoopis teise sõrme. Professor: "Vaat teist saab arst. Teie panite ainsana tähele, et mina tõmbasin läbi suu hoopis teise sõrme. Tohter peabki olema hästi tähelepanelik, mida ma ülejäänud üliõpilaste kohta kahjuks öelda ei saa".

Tudengid hüüdsid dotsent V. Pärtelpoega tema alati punavate põskede pärast Roosamannaks või lühemalt ka Mannaks. Üks meestudeng ei olnud tema loengutel käinud ja pidi V. Pärtelpoja üles otsima. Kuidas teda anatoomikumis kõige lihtsamalt leida? Teised soovitasid: otsi kiilaspead. Sattuski Mannale vastu ja küsis viisakalt: "Vabandage, kas teie olete härra Kiilaspea?" Pärtelpoeg mõelnud viivu ja siis öelnud: "Jah, olen küll." Silunud siis oma pealage ja öelnud: "Noh, mis teil siis oli?"

Kui anatoomia kursus oli jõudnud viimase loenguni vanas anatoomikumis, kandsid poisid dotsent V. Pärtelpoja kätel ringauditooriumist välja. Rongkäigu ees kõndis pidulikult üks meesüliõpilane, käes lillekorv, mille õite vahelt piilusid häbelikult välja kahe konjakipudeli kaelad. Ja kogu kursus tuli rõõmsalt järele. Selline kena komme oli dotsent Valter Pärtelpojaga."

Ela Lepp: V. Pärtelpoeg oli kiindunud oma erialasse ja ümbritsevasse loodusesse, õpetades ka oma kolleege ja üliõpilasi loodust tundma ja

armastama. Võttis grupi tudengeid kaasa ja viis metsa, näitas seal taimi, lilli ja seeni. Mükoloogina armastas ta seeni lausa kirglikult. Ikka ütles: "Tohter peab seeni tundma".

Nägin kord Toome nõlval kasvamas omapärase kujuga valget seent, noppisin ja viisin Pärtelpojale. "Mis seen see küll olla võiks?" küsin. Seent nähes läks dotsent lausa põlema. "Kust te selle seene leidsite? Teate ka, milline haruldus see on! 1924. a leidis ühe eksemplari prof Georg Kingisepp. Siis leidsin mina teise ja teie nüüd kolmanda!" Imetles ja pani formaliini. Selline haruldus tuleb ju säilitada. Kord, kui matkasime Taevaskojas, otsis ta liivakivi järsaku servalt üht seeneliiki, mida nimetati "surnumatja trompetiks". Otsis, otsis ja leidis. Siis paelus ta tähelepanu õige kummalise kujuga seen, mille kohta ta teatas: "See on ju *cordiceps militaris*. Kasvab ainult liblikate korjustel". Hakkas ettevaatlikult näppudega seene all kobama ja seal oli tõepoolest liblika kõdunev korjus.

Minu grupikaaslase Uno Leisneri isa oli ka tuntud mükoloog. Uno läks Pärtelpoja juurde anatoomia arvestust tegema. Pärtel keeras jutu seente peale. Uno deklareeris: seened mind ei huvita. Ma ei tea nendest midagi. Mille peale Pärtel öelnud: "Issand, täiesti huvideta inimene."

Kuidas prof Arne Lepp ise anatoomiasse sattus?

Minu sattumine anatoomiasse oli suur juhus. Kõik algas sellest, et ma olin kursuse ametiühinguvolinik. Meil ühel kursusekaaslasel tekkisid probleemid ja teda taheti ülikoolist eksmatrikuleerida. Aga tookord oli tavaks korraldada ühiskondlik kohus ning tookordne prodekaan Räni kutsus välja kursuse komsorgi ja ametiühingujuhi ning määras minu ühiskondlikuks kaitsjaks. Süüdistajaks oli kursuse komsorg, kes siis süüdlast kurjalt nahutas ja vastavalt ootustele kursusekaaslase eksmatrikuleerimist soovitas. Alguses mina kiitsin, et kõik see on õige jah, mis süüdistaja räägib, kuid hiljem ajasin kogu süü kollektiivile, et pole teda kasvatanud ja suunanud. Nii pääses kursusekaaslane eksmatrikuleerimisest ja see oli peamiseks põhjuseks, miks mind valiti pärast seda kursusevanemaks.

Viimasel kursusel, kaks nädalat enne kohale määramist, kutsuti deканаati kuus meestudengit, kellele seoses eelseisva kohalemääramisega soovitati astuda komnooreks. Mulle pakuti Tallinna Keskhaiгла peaarsti kohta koos mingi kohaga ministrite nõukogu juures. Nendest kuuest tudengist pooled astusid komsomoli, pooled mitte ja see sai määramisel otsustavaks. Mina ei astunud ja sellega oli tehtud avalikult poliitiline otsus. Ma ei tahtnudki seda kohta, olin alati tahtnud Viljandisse arstiks, kuid sel aastal ei olnud Viljandis vaba kohta. Kuna olin esimene, keda kohale määrati, siis pakuti mulle suuremeelselt veel võimalikke kohti ülikooli. Ise mõtlesin, et milline oleks siis kõige kergem koht, et sealt Viljandisse edasi hüpata. Valisin selleks hüppelauaks anatoomia. Kuid seal oli meil tore seltskond – Kalev Ulp, Olev Maimets jt – kõik noored, õpihimulised, teotahtelised, ühealised poisid, keegi ei tahtnud olla teistest rumalam. Õppisime süvendatult eriala, vaidlesime päevakorda tõusnud teemadel, vabal ajal mängisime malet, pingpongi ja pidasime pidusid. 1959. a ühines meiega Ela Kogermann-Lepp, kes oli olnud pärast aspirantuuri prof Valdese juures õppejõuks ja soovitas meil hakata pisut rohkem tegelema ka teadusega. Prodekaan prof Looga rääkis ühel ilusal päeval, et on võimalik minna Moskvasse anatoomia aspirantuuri. Nii juhtuski. Mul tuli teha 10 arvestust eksamile pääsemiseks. Minu edaspidise saatuse määras 1. arvestus (skeleti ja liikumisaparaadi kohta), mis jäi ka viimaseks. Vaatamata minu juhendaja "jõupingustele" ei õnnestunud tal mind millegagi vahele võtta. Veendunud minu heas anatoomiaalases ettevalmistuses, tegi ta mõned kuud hiljem ettepaneku Üleliidulise Anatoomide, Histoloogide ja Embrüoloogide Seltsi juhatuse nimel kirjutada retsensioon ungari autori T. Donathi sõnastikule „Erläuterndes anatomisches Wörterbuch“, sest seda sooviti vene keelde tõlgituna välja anda. Mulle tehti ülesandeks anda hinnang selle kohta, kas seda tasub vene keeles anda välja. Pärast retsensiooni ilmumist määrati mind sõnastiku venekeelse tõlke toimkonda koos prof G. Satjukovaga. Sellist sõnastikku polnud varem NSVLis ilmunud. Tegime sõnastikule 200

lehekülge täiendusi ja parandusi. Raamat ilmus 1964. a Budapestis.

Aspirantuuris andis prof D. Ždanov mulle teema kopsu segmentidest – tookord ei teadnud keegi veel suurt midagi segmentidest, rääkimata lümfi äravoolust nendest. Teemaks oli “Lümfi viimasooned kopsu segmentidest”. Eesmärgiks oli määrata segmentidele vastavad regionaalsed lümfisõlmed. Uurimismeetodiks oli kopsupleurasine injektsioon eeter-kloroformisegus lahustatud värvainetega. Tagantjärele võib öelda, et täiskasvanud inimese kopsupleura lümfisüsteem täitub injitseerimisel väga halvasti. Saavutasin siiski paremaid tulemusi kui mitmed eelnevad kopsu lümfisüsteemi uurijad. Töö peaaesmärk aga jäi paljuski täitmata, sest intrapleuraalse injektsiooni puhul täituvad need lümfisooned, mis kulgevad kopsude struktuuriüksuste vahelises sidekoos koos veenidega, ei täitu aga struktuuriüksuste sees bronhe ja artereid ümbritsevas sidekoos kulgevad lümfisooned.

Mul oli aspirantuuri ajal ka kateedri assistendi koht ja imestati, miks ma ei taha jääda pärast aspirantuuri Moskvasse tööle. Aga Tartu Ülikool nõudis mind tagasi. Viimases kirjas rektorile palus minu juhendaja, et minu aspirantuuri aega pikendada kolme kuu võrra. Aga Tartust tuli eitav vastus:

A. Lepa taga seisab anatoomia õpik, kõigil on oma osa valmis. Ja siis pidin sõitma Tartusse.

Mis puutub veel kopsu segmentidesse – valmistasin arvatavasti Moskvas ühed esimesed värvistatud želatiiniga täidetud kopsusegmentid, mida demonstreeriti kliinikutes ning mis jäi anatoomiamuuseumi.

Sama meetodit kasutades kaitsiti Tartus veel 2 kandidaaditööd.

Meenutusi oma õppejõuks oleku ajast

Õpetaja, lektor kui sümbol omab oma ajas suurt väärtust. Ela Lepp, Arne Lepp, Kalev Ulp on inimesed, kes on jätnud endast tähendusliku jälje Tartu anatoomiasse.

Anatoomia kateedri õppejõude armastati, neist peeti lugu, aga ka kardeti. Anatoomia õppejõudude erakordset mõju tudengitele on seostatud sellega, et nende näol oli tegemist mitte ainult andunud anatoomide, vaid ka mitmekülgsete huvidega inimestega. Sõbraliku kollektiivi aluseks oli apoliitilisus.

A. Lepp meenutab, et anatoomia eksam jäi pooltel üliõpilastel esimesel katsel tegemata, aine oli raske. A. Lepp kõneleb, et õppejõud ootasid oma küsimusele alati teatud vastust, kuid oli ka selliseid vastuseid, mis muutsid tuju heaks kogu päevaks ning



Foto 1. Assistent Kalev Ulp tudengitega (erakogu).

mida meenutatakse veel siiani: "Pediaatriatudengist neiu oli kord küsimus, mis on mehe sugunäärme funktsioon. Ta teadis, et see produtseerib mehe seemnerakke, aga ei teadnud, milline funktsioon on tal veel. Püüdsin teda aidata ja küsisin, et kas ta mõustab organismi neuraalselt (närvisüsteemi kaudu) või humoraalselt (kehavedelike kaudu), viimasega oli kaudselt öeldud ette ka vastus, aga tütarlaps ei pannud minu juttu tähele ning vastas moraalselt, mis on ka sisuliselt õige.

Samuti toonitas A. Lepp, et õppejõu elu võib olla mõnikord eluohtlik! Küsimusest sugutunnuste eksperimentaalsest uuringust läinud jutt üle inimestele, kuidas uurida inimesel sekundaarsete sugutunnuste tekkimist. Naistudeng vastanud siis tõsimeeli: "Võtame ühe väikese poisi ja eemaldame tal munandid, vaatame, mis siis juhtub." Mees-õppejõud vaadanud talle silma ja küsinud, kas tal väikesest poisist kahju ei ole? Misperale tütarlaps vastanud: "Eks võtame siis vanema!"

Eriti drastiline lugu meenub A. Lepale Moskva perioodist. Töötades Lumumba nim Ülikoolis palutud tal seletada Nigeeria üliõpilasele kõrva ehitust. Konsultatsioon kestnud 3–4 tundi. Kogu aja üliõpilane noogutanud ja tundus, et ta sai kõigest aru. Lõpuks vastates küsimusele, kas ta sai seletustest aru, järgmiselt: „Sellest sain küll aru, et ühest kõrvast läheb hääl sisse, teisest tuleb välja, aga öelge, mis seal vahel on?"

Kas algajad meditsiinitudengid kardavad laipu? Meenutavad Arne ja Ela Lepp

"Olenes üliõpilastest. Mõned kartsid, mõned mitte. Pelglikke oleme kohanud peamiselt mitteestlaste juures. Just Kaukaasiast meile õppima tulnud tudengineiu on olnud hästi emotsionaalsed. Meenub selline juhtum. Keegi grusiinlanna tuli elavalt vesteldes ja kaaslastest ümbritsetuna läbi prepeareerimisruumi. Ta ei märganudki, et samas laudadel lebasid laibad. Kaaslased läksid laiali, neiu jäi üksinda ja näeb: siin ühe, seal teise laiba jalad. Karjatas ja varises maha, õigemini kukutas ennast põrandale kõhuli, ise karjub: "A tam ležat trupõ..." Kanti meie kateedrisse ja pandi diivanile. Me siis toibusime teda nuuskiirutusega. Kui sel neiu tuli hiljem minna läbi prepeareerimisruumi, hoidis ta ikka käsi silme ees. Siis hakkas ühe silmaga piiluma, varsti kahega ja paari nädala pärast kõndis juba julgelt laipade vahelt läbi. Tudengid harjusid anatoomikumi miljöoga ja laipadega küllaltki kiiresti. Kas nad just prepeareerisid nii, et ühes käes skalpell, teises võileib, seda ei või kinnitada, aga šokolaadi ja kommi söödi küll. Ja õige sageli leidsime prepeareerimisruumist tühje limonaadipudeleid."

Küsitud on, kas vanas anatoomikumis kummitab?

Dots Ela Lepp meenutab: "Kord ühel pühapäeval olin siin üleval täiesti üksinda. Teadsin, et ühtegi



Foto 2. Õppejõud A. Lepp, E. Lepp ja K. Ulp tudengite keskel (erakogu).

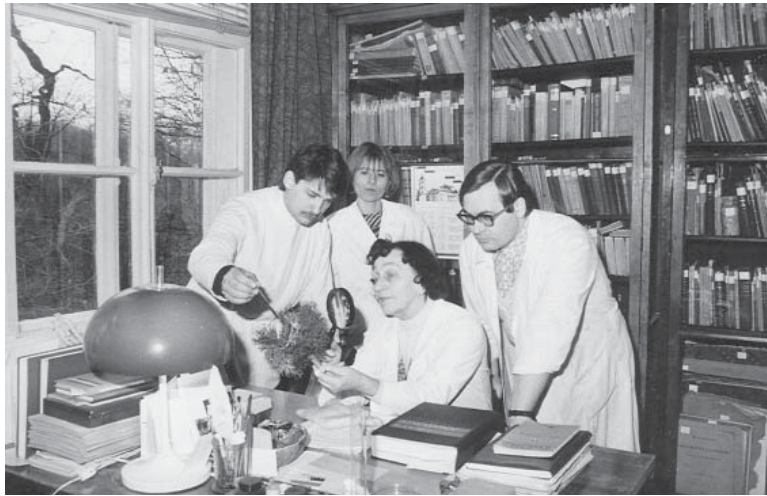


Foto 3. Dots. Ela Lepp kateedris (erakogu).

teist inimest ei ole. Ja siis kuulen – mingid sammud lähenevad. Lähenevad ja peatuvad. Tulevad prepareerimisruumist, kus lebavad ainult laibad. Mis see siis on? Lähen vaatama. Omaksed olid tulnud üht laipa kohtuarstlikult lahanguilt ära viima, aga olid all läinud õigest uksest mööda, tõusnud teisele korrusele ja jõudnud prepareerimisruumi. Nii et midagi üleloomulikku nendes saladuslikes sammudes ei olnud.”

Kõik paistab ajaloovalgusel lihtne ja loomulik, kuid mõned detailid võimenduvad eriliselt. Oli 80. aastate algus. Leppade Viljandi koduaias pojengideväljal ilmus järsku lillepõõsaste vahele

ootamatu puu – tamm. See oli tärganud juhuslikust, ilmselt linnu poolt külvatud tõrust ja ilmutas erilist kasvusitkust. Puu hävitamine tundus koletuna, aga kasvupaika leida polnud raske – anatoomikumiesine plats Toomemäel. Täna on tammest sirgunud tugev ja sihvakas puu, mis sümboliseerib väärtuste püsivust ja tugevust. Nii on ka õppejõuga – tema poolt külvatud seemnest sirgub puu, uus generatsioon, arstkond, kes jätkab teadust.

Katkestame siinkohal meenutused ja lõpetame lootusega, et see oli katkend kunagi ilmuvast mälestusteraamatust. Alguks on vähemasti tehtud!

Liina.Parnsalu@ut.ee